

УДК 1 (091) (477) (045)

О.А. Матюхіна

ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФІЇ С. ГОГОЦЬКОГО

Навчально-науковий Гуманітарний інститут
Національного авіаційного університету**Анотація.** У статті досліджується антропологічний аспект філософії С. Гогоцького, видатного представника київської духовно-академічної філософії XIX ст.**Ключові слова:** теїзм, людина, гармонія, пізнання, німецька класична філософія.**Вступ**

Українська філософія завжди була орієнтована в бік морально – етичної проблематики. Українських мислителів від часів Київської Русі найбільше цікавили і хвилювали саме питання сутності людини, можливостей її самовдосконалення, досягнення гармонії, як зовнішньої, так і внутрішньої. Гармонія, особливо гармонія, заснована на вірі, гармонія людини з Богом українськими мислителями розглядалась як найвища цінність. Д. Чижевський наголошував, що до ідеалу гармонії зовнішньої приєднується ідеал гармонії внутрішньої. Ідеал внутрішньої гармонії є найвищим ідеалом етичної свідомості [10, С.22]. Філософія, перш за все, розумілась як шлях до мудрості. Як знання, яке, в гармонії з вірою, дозволяє людині глибоко осмислити себе, глибини своєї душі і наблизитись до своєї істинної сутності: людини, створеної за образом і подобою Бога. Українські філософи, перш за все, цінували моральну філософію.

На особливу увагу в цьому відношенні заслуговує творчість Сильвестра Гогоцького. Спираючись на філософські здобутки І. Канта і Г.Гегеля, релігійну філософію, він розробив цілісне, оригінальне релігійно-філософське вчення про людину.

Аналіз досліджень і публікацій.

Філософська спадщина С. Гогоцького стала об'єктом досліджень із початку ХХ ст. Д. Чижевський у «Нарисах з історії філософії на Україні» підкреслював особливу роль С. Гогоцького у розвитку філософської думки на Україні. Найбільшою заслугою мислителя він вважав збагачення української філософії досягненнями німецької класичної філософії. Значна увага приділяється творчості С. Гогоцького у працях В. Горського, М. Скринника, М. Поповича, А. Абрамова, М. Шарової та ін. Вчені, перш за все, зосереджують увагу на трактовці ним філософських систем І.Канта і Г. Гегеля, історико-філософських працях. І в той самий час, на думку автора статті, подальшого аналізу і осмислення потребує підхід С. Гогоцького до проблеми людини.

Постановка завдання

І в працях з історії філософії С. Гогоцький постає, перш за все, як автор «Філософського лексикону», історик філософії, послідовник Г. Гегеля і поширювач його ідей в українській філософії. В той же час відмічається, що філософ критично підходив до надбань німецької класичної філософії. Праці С. Гогоцького – це школа філософського осмислення досягнень філософів минулого. Високо цінуючи І. Канта і Г. Гегеля, він не сприймає некритично їхнього вчення загалом, а оцінює, розглядає зі своїх філософських позицій, виділяючи найбільш значимі, з

його точки зору, аспекти. «Основні, позитивні думки Гегеля – визнання, що весь світ є повний одним розумом і виявляє в усіх частинах один верховний план, ніби маючи одну мету, одну ціль: визнання усіх окремих предметів зв'язаними між собою, як ступені одного розвитку; ці твердження про гармонійність та внутрішній розпорядок речей у світі зв'язані з визнанням у світі Божественної сили, що творить і впорядковує світ. Ці три думки є, гадає Гогоцький, єдиним предметом філософського знання від самих початків філософії» [10, С. 107]

Мислитель оцінює досягнення філософії, способи рішення тих чи інших проблем перш за все як метод філософствування. І користується ним для пошуку відповідей на питання, які він вважає основними для філософії. І серед цих проблем чи не провідне місце займає проблема людини, її сутності і призначення. На основі дослідження історії філософії, особливо німецької класичної філософії, С. Гогоцький розробив власну систему поглядів на світ, людину, межі, можливості і цілі пізнання світу людиною; суспільство і виклав їх у своїх історико-філософських працях. І, найбільше – у головній праці свого життя – «Філософському лексиконі» у 4-х томах. Це був перший філософський енциклопедичний твір на теренах Російської імперії. Д.Чижевський у «Нарисах з історії філософії на Україні» відмічав, що і в його час праці С. Гогоцького зберегли своє значення. А на час виходу по глибині змісту, самостійності, оригінальності погляду на історико-філософський процес «Філософський лексикон» не мав собі рівних. Завданням статті є розкриття деяких аспектів антропологічних поглядів С. Гогоцького.

Основна частина

Сильвестр Гогоцький (1813-1889) (інколи його прізвище писали Гоготський) – видатний представник київської школи філософського теїзму. Коріння її сягають ще часів Відродження. З ХУІІ ст. півдним осередком філософської думки України стала Києво-Могилянська академія. Для її представників, зокрема Й. Кононовича-Горбацького, І. Гізеля, Ф. Прокоповича, С. Яворського та ін., притаманним було прагнення до синтезу патристики неоплатонізму, філософських ідей українських мислителів Київської Русі і Відродження з досягненнями філософії Нового часу. До проблем пізнання, сутності і призначення людини, її місця в світі вони в основному підходили з позицій теїзму. Розвиток філософського теїзму продовжився в Київській духовній академії, створеній у 1819 році замість закритої Києво-Могилянської академії. Саме у ній в 1833-1837 році навчався С. Гогоцький, що здійснило вирішальний вплив на формування його філософських поглядів.

У цей час в академії викладали І.Скворцов та П. Авсєнев, які в основу викладання поклали ідеї представників німецької класичної філософії, зокрема І. Канта і Ф. Шеллінга. Київська духовна академія, як раніше Києво-Могилянська, стала центром київської релігійної філософії. Як відмічає В. Горський, представники цієї школи прагнули до синтезу ідей представників німецької класичної філософії з українською духовною традицією, в якій провідне місце займали неоплатонізм і патристика [5, С.156]

У своєму розвитку українська філософія в ХІХ ст. звернулась до німецької класичної філософії. Остання, як відмічає М. Скринник, надала українській філософії інструментарій для вирішення конкретних філософських проблем, сприяла розвитку професійної філософії. Спираючись на досягнення німецької класичної філософії, українські філософи підняли на новий щабель в осмисленні морально-етичної проблематики, розкриття проблеми людини.

Дослідники філософії С. Гогоцького відмічають, що його філософські погляди склалися під сильним впливом Г.Гегеля. Проте С. Гогоцький переосмислює філософію Г. Гегеля з позицій теїзму і гуманізму, притаманних українській філософській думці. Надаючи великого значення ідеї історизму Г. Гегеля, його трактовці Абсолютної ідеї як творчої сили, що проявляє себе у фізичному і моральному світі, С.Гогоцький не приймає його крайнього раціоналізму, заміни індивідуального загальним. І в трактовці людини, її духовного світу, у для нього ближчими є погляди І. Канта. А. Абрамов відмічає, що: «Гогоцький постійно декларував своє теїстичне світорозуміння, намагаючись по мірі можливості не виходити за межі ортодоксального православ'я. Його думка постійно спрямовувалась у напрямку такого споглядання світу, яке бачило ідею Бога у всюдосконалому розумі, який був надихаючим джерелом і для філософських побудов Шеллінга і Гегеля, які продовжили і поширили кантівське вчення ще й у тому відношенні, що у них ідея Найвищої Істоти встановлюється вже не тільки на основі вимог моральної природи, але й значно ширше і глобальніше.» [6, С.293]

Не буде перебільшенням, якщо сказати, що теїзм С. Гогоцького має виразно антропологічне спрямування. Як і інші українські філософи, починаючи з часів Київської Русі, С.Гогоцький шукає відповідь на сенсожиттєві питання. Вплив української культури з її прагненням до незалежності, повагою до гідності і свободи особи зумовив антропологічну спрямованість його філософії. С. Кримський пише, що українській філософії властиве «...розуміння в контексті екзистенції» [7, с.98]. Найбільш повно ця риса проявилась власне у підході Г. Сквороди до проблеми Бога, релігії, людини. Шлях людини до Бога виступає як розкриття таємниці сенсу життя особистості, а розгадування цієї таємниці наближає людину до Бога. Людина, пізнавши Божественну істину серцем і розумом, стає її свідомим виконавцем. В. Стеценко і Р.Галуйко окреслюють «...таку традицію української релігійної «філософії людини», яка на перший план висунула проблему людини, її внутрішню, духовне життя, зв'язок з Богом, зокрема пошуки Бога у собі, у своїй душі.» [9, с.70].

С. Гогоцький основу морального життя людини, його вдосконалення бачить у гармонії віри і знання. Особливе місце у його філософії займає проблема морального самовдосконалення людини, її розвитку. Усвідомлення «відмінності природи від морального життя» філософ вважає одним з основних питань, що постають перед людиною. «З визнанням природи людини і при тому, як вищої мети життя, всіх її процесів і їхнього розвитку в часі, ми отримуємо початок для правильного теїзму, тобто для визначення такої вищої істоти, яке мало би всі моральні якості, потрібні для здійснення моральних цілей світу. Кант і показує, до яких якостей Божественної Істоти приводить це розуміння моральної телеології. Якщо мета всієї течії життя є людина умомислима, як моральна істота, і торжество моральних ідеалів, то істота Божа має бути всеведучою і премудрою, всеблагюю і правосудною; тому що тільки при таких моральних якостях вища або божественна істота може не тільки володіти всіма силами природи, але й спрямовувати їх до премудрої мети, до здійснення вищого морального призначення світу і розміряти відплату з діяннями кожного або з вільним використанням сил кожної людини» [3, С.166]

Опорою для С.Гогоцького у розвитку його концепції філософського теїзму стала філософія І. Канта. Мислитель, зокрема у «Філософському лексиконі», цитата з якого наведена вище, визнає філософію І.Канта основою для правильного теїзму. Особливе значення він надавав «Критиці здатності судження», в якій І.Кант обґрунтовує свободу розвитку духу відповідно до цілей, що вільно покладаються, а не до причинних зв'язків. С. Гогоцький пише: «Нарешті, в третій критиці, тобто в критиці здатності судження, Кант показує, який чином ті вищі істини, які складають тільки предмет вимог нашої моральної природи здатність судження намагається привести у зв'язок з світом явищ природи і історії і з поєднання обох сторін утворити дещо ціле, в якому видно було б відношення безумовного, як предмету розуму до світу явищ, як предмету розсудку і спостережень» [3, С. 45]

Він підкреслює, що І.Кант ставить і захищає, відстоює теїстичну ідею Бога. Найціннішим у кантівській філософії С.Гогоцький вважав його етичне вчення. Особливою заслугою І.Канта він вважав його поняття про моральну природу людини, глибоку увагу до істин понадчуттєвих. «Поняття Канта про моральну природу, про велич морального закону являє собою одне з найбільш шляхетних і втішних явищ в історії філософії і, особливо, в ХУІІІ ст., в епоху переваги чуттєвих і еґоїстичних початків в моральному навчанні» [3, С 86].

Спираючись на погляди І.Канта, філософ у вірі, моральності, свободі взятому на себе обов'язкові бачить основу гідності і свободи людини як неповторної особистості. В статті «Філософського словника» «Природа» С. Гогоцький пише: «Природа складає той світ, в якому, незважаючи на все розмаїття його творинь, починаючи від зціплення молекул до живого організму – підкоряється тільки сліпому та несвідомому закону причинного зв'язку явищ і визначається тільки дією чогось іншого і взаємною дією одного на друге: тоді як в сфері свідомої істоти

– в розвитку її свідомого психічного життя, в проявах права, моралі, мистецтва та ін., причинна течія явищ одушевляється притаманною їй метою – її ж власною самосвідомістю і вдосконаленням свого виразу ... І на кінець треба відмітити, що точне і ґрунтовне усвідомлення відмінності природи від морального життя і складає найглибший і постійний предмет не тільки науки в загальному сенсі слова, але й всього життя. В правильному рішенні цього питання знанням, переконанням і життям, власне, і міститься гідність людини. » [4, С.82-83]. Для С.Гогоцького важливим є не просто пізнання світу як такого, пізнання заради пізнання. У праці «Несколько мыслей по поводу сочинения «Немецкая психология в текущем столетии, историческое и критическое исследование с предварительным очерком успехов Психологии до времен Бэкона и Локка» філософ пише щодо дослідження психічного життя людини: «Психічні явищами вивчаємо...щоб розвинути в людині притаманні їй внутрішній природі самосвідомість і самообладання»[1, с.83] Важливою складовою пізнання С.Гогоцький вважав самопізнання. Пізнання світу має увінчуватись пізнанням людини, розкривати людині її саму, багатство її внутрішнього світу.

Сенс пізнання – у спрямованості до вищих цілей. Головною метою пізнання мислитель вважає моральність. Через пізнання розмаїття світу з його механічними причинними зв'язками людина, за допомогою філософії піднімається до пізнання безумовного початку речей – Духу, живого Початку, що вносить життя в світ. Людина пізнає себе як істоту духовну, моральну. Пізнання у С. Гогоцького виступає в контексті становлення людини моральної. Пізнання веде до усвідомлення глибинної гармонії світу. Ідеї виступають основою цілеспрямованого розвитку духу. Дух розвивається відповідно до цілей, що свободо покладаються, а не визначаються причинними зв'язками. С.Гогоцький наголошує, що свідомості людини притаманні пізнавальна і морально-свободна а діяльність. «В тієї і в іншій свідоме душевне життя вже не обмежується, як у спонуканні, одним безпосереднім відношенням до даної йому сукупності фізичних сил і творів природи: під впливом свідомості вона, теоретично, з властивою собі самостійністю, визначає дійсність і значення предметного світу і відповідно виробленій свідомості, так само самостійно ставить себе і в практичне відношення до нього, змінюючи його силою волі.» [3, С.3] Пізнавальна і морально-етична діяльність у свідомості людини виступають як протилежності, суперечності між якими і виступає джерелом розвитку свідомості. С.Гогоцький розуміє свідомість як свободну і розумну самодіяльність духу в людині. Діяльність Божественного початку в людській волі відображається у діалектиці. Саме діалектика, діалектичний метод, розроблений Г.Гегелем веде людину в її пізнанні до усвідомлення єдності світу. Світ постає у пізнанні, що керується діалектичним методом, як гармонійний, живий організм, що включає в себе все розмаїття форм, які знаходяться у розвитку і становленні. С. Гогоцький, слідом за Г. Гегелем, розуміє людський дух як такий, що перебуває у русі

і розвитку. Віра і знання піднімають людину до висот духовності. Розвиток духу проводить її до Бога.

Людина, наголошує С.Гогоцький, здатна повернутись, наблизитись до істинної людини – створеної за образом і подобою Бога. Істинна людина є цілісною, одухотвореною, внутрішньо вільною. Допомогти людині в поверненні до себе, своєї дійсної сутності може не тільки віра, але й філософія. Філософія, що займається справами Духу, розвитку і одухотворення людини. Основне призначення філософського знання, вважає С.Гогоцький, – подолання протиріч між вірою і розумом .створення цілісного релігійного світогляду. Тому провідними завданнями філософії є: 1) показати світ як ціле, у розвитку і гармонії – це завдання пізнання; 2) звільнити людину від зла і суєти світу через розвиток його моральної сутності – духа, що є початком істини і досконалого блага, гармонізувати моральну і фізичну природу людини - це завдання моральної філософії [Див.11]

Тільки така філософія допомагає людині досягти дійсної свободи і гідності. Гідність людини виростає з її самостійності. Самостійність людини полягає у її здатності усвідомлювати свій обов'язок відповідно до морального закону і покладати його на себе. «Обов'язок – обов'язком можна назвати усвідомлену необхідність або обов'язковість – поступати в кожному даному випадку відповідно моральному закону, або необхідність, що засновується не на сліпоті причинного зв'язку речей, а на самостійній свідомості і виборі»[3, С. 19].

Спираючись на провідні ідеї філософії І.Канта, С.Гогоцький дає відповідь на питання про можливість свободи і шляхи її досягнення. Для С.Гогоцького свобода – не самоціль, а необхідна умова розвитку особистості. І це, перш за все, свобода внутрішня, свобода духу. Українські мислителі розглядали свободу як найвищу цінність особи і суспільства. Свобода вибору, свобода волі у філософії завжди розглядалась як умова формування особистості, а боротьба за неї для себе і для інших – її святим обов'язком. Але одразу постає питання: наскільки можливою є свобода у світі, де існує причинна зумовленість явищ? У природі, суспільстві діють об'єктивні закони, що не залежать від волі людей. Наскільки ж людина може бути вільною в таких умовах? Воля, реалізована в здійсненні морального закону веде до свободи – відповідає С.Гогоцький. Основа свободі – діяльність на основі пізнання світу природи, що підкоряється причинним зв'язкам і на основі морального закону. Усвідомлення дійсного обов'язку дає пізнання. Усвідомлення морального закону – його вільне виконання.

У біографії І.Канта С.Гогоцький зупиняється на дуже важливому для себе питанні – про співвідношення свободи мислення і свободи суспільної. Він пише: «Кант завжди був прихильником свободи мислення, але при всьому тому завжди був самим суворим виконавцем своїх обов'язків і не міг терпіти пристрасті до особисті, до оригіналічання. Або до так званої абстрактної свободи» [3, С.46]. Тут С.Гогоцький виражає своє розуміння співвідношення свободи особистої і свободи суспільної. Особисту свободу він розуміє, перш за все, як свободу мислення, свободу внутрішню. Філософ розумів, що

без свободи мислення неможливим є розвиток науки, культури, країни загалом. В той же час, визнаючи необхідність і значимість свободи мислення, захищаючи її, в суспільному житті він вважав обов'язковим добросовісне виконання своїх обов'язків, пошану до законів.

Висновки

У своєму теїзмі С.Гогоцький намагається вирішити провідне питання української філософії – сутності буття людини як створеної за образом і подобою Бога. Розглядаючи питання пізнання, свободи, гідності людини, С.Гогоцький прагне озброїти її у нелегкому шляху до висот духовності вірою і знаннями, істинними знаннями, що розвивають людський дух. Основою переконання філософа про нерозривний зв'язок віри і знання, яке він утверджує у своїй філософії, стала філософія І. Канта. На основі збагачення досягненнями філософії німецької класичної і переосмислення її надбань з позицій базових цінностей української культури С.Гогоцький підняв українську філософію на новий щабель розвитку. Проблеми, поставлені С.Гогоцьким, зайняли важливе місце у філософії П. Юркевича, Зеньковського, а у ХХ ст. – у філософії С. Кримського.

Список літератури

1. Гогоцький С. Несколько мыслей по поводу сочинения «Немецкая психология в текущем столетии, историческое и критическое исследование с предварительным очерком успехов Психологии со времен Бэкона и Локка/ С.Гогоцький – К. 1867. – 83 с.
2. Гогоцький С. Философия 17 и 18 веков в сравнении с философиею 19 века и отношение той и другой к образованию/ С.Гогоцький – К.1878. – 367 с.
3. Гогоцький С. Философський лексикон У 4-х т. – /С.Гогоцький – Київ, 1866.-Т.3- 266 с.
4. Гогоцький С. Философский словарь или краткое объяснение философских и других научных выражений, встречающихся в истории философии/ С.Гогоцький – К., 1876. – 487 с.
5. Горський В.С.. Історія української філософії / В.С. Горський – К., Либідь, 2001.- 407 с.
6. История русской философии . – М., Наука, 2001. -766 с.
7. Русская философия Энциклопедия под ред. М.А. Матюхиной. – М.Алгоритм, 2014. – 736с.
8. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д.Чижевський -Київ, вид. ОРІЙ, 1992. – 230 с.
9. М.А. Шарова. Антропологические и философско-педагогические взгляды С. Гогоцкого // Научные ведомости Бел. ГУ №2 (97) 2011. – Вып 19.- С.92-100.
10. Кримський С. Під сигнатурою Софії./ С. Кримський. – К. Вид. дім «Києво-Могилянська» академія»,2008. – 109с.
11. Стеценко В., Галушко Р. «Людиномірність» української традиції філософії релігії./Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія – К., 2013. – №2(18) – С.66-71.

А. Матюхина

ПРОБЛЕМА ЧЕЛОВЕКА В ФИЛОСОФИИ С.ГОГОЦКОГО

В статье исследуется антропологический аспект философии С. Гогоцкого, выдающего представителя киевской духовно-академической философии XIX ст.

Ключевые слова: теизм, человек, гармония, познание, немецкая классическая философия.

A. Matyukhina

THE PROBLEM OF MAN IN PHILOSOPHY S.GOGOTSKOGO

The article examines the anthropological aspect of the philosophy of S. Gogotskogo outstanding representative of the Kiev spiritual-academic philosophy of the XIX th century.

Keywords: theism, man, harmony, knowledge, German classical philosophy

УДК 316.77

Л.А. Ороховська

МЕДІАКУЛЬТУРА ЯК ФАКТОР БЕЗПЕКИ РОЗВИТКУ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО СУСПІЛЬСТВА

Навчально-науковий Гуманітарний інститут
Національного авіаційного Університету

Анотація. У статті розглянуто проблеми міжкультурної комунікації в умовах проведення політики мультикультуралізму. Глобалізаційні процеси, які супроводжуються міграцією і зіткненням культур, актуалізують проблему контролю над медіасередовищем з метою недопущення розпалення міжнаціональних та міжетнічних конфліктів.

Ключові слова: медіакультура, мас-медіа, масова комунікація, мультикультуралізм.

Вступ

Епоха глобалізації характеризується певним нівелюванням у людських стосунках етнічних, політичних, релігійних, світоглядних відмінностей, але аж ніяк не знищенням багатоманітності культури. Враховуючи те, що ми живемо в суспільстві розмаїття культур, необхідно бути готовими до життя в умовах співіснування різних традицій, релігій, культур. Якщо раніше в історії головною формою культурної експансії були війни, пряме насилля й асиміляція, то сьогодні людство зіштовхується з іншими формами культурної агресії: інформаційним впливом, обробкою масової думки, насадженням масової культури. Світ, все більш

тісно пов'язаний економічно, не може існувати, якщо люди не навчаться поважати культурне розмаїття і не прийдуть до єдності на основі людяності. Сприяє забезпеченню включення в суспільне життя глобалізованого світу всіх його членів та зняттю напруги в суспільстві покликана політика мультикультуралізму – політика, що визнає культурне розмаїття і культурні відмінності. Така політика є життєво необхідною і має стати практикою державної діяльності. Тільки на базі загальних для всіх норм моралі та соціальної справедливості, шляхом діалогу можна вирішувати суперечки, взаємні претензії і конфліктні ситуації. Тому важливо, щоб у засобах масової інформації,